

BOGNÁR BÉLA

RADNÓTI

(Dráma két felvonásban)

Játszódik a II. világháború vége felé 1944. május és októbere között.

Helyszín: Magyarország és Szerbia. Radnóti a költő, műfordító, tanár és társai munkaszolgálatra, kényszermunkára szállítása, a tábori élet felvillantása és a hazaút, benne a gyötrelmes gyalogmenetelés. Majd a menetoszlop 22 tagjának, és a gyilkolásnak nemet mondó őrnek az elpusztítása Győr mellett, a Rábca partján.

(Ebben a menetoszlopban nem a II. világháború korának üldözöttei vonulnak: itt az elembertelenedő huszadik század minden testi-lelki megcsönkítettje, megaláztatja, elpusztítottja: kommunista, náci, vagy „demokratikus” áldozata kér és követel egy emberibb világot azzal, hogy áldozatával vést kiált.

De csak a teste a megsemmisülésé, lelke egy emberségesebb, új századot kíván megbékíteni és átmenteni... Egy jobb világot megteremteni, a fenyegető veszedelem ellenére hatni az emberség, a hit, a kitartás, a szeretet, a haza, az otthon, a szerelem megtartó és felemelő erejével.)

(Néha Radnóti-vers részlet hangzik, a Tajtékos ég című nagylemezről, Gáti József előadásában.)

Szereplők:

Radnóti, *a költő*

Fanni, *a felesége*

Keramikus, *(barátjuk, nő)*

Doktor

Radnóti társai a munkaszolgálaton: **Riadtszemű**

Hegedűs

Őrök: **Tizedes**

Közlegény

Narrátor, *egy munkaszolgálatos*

Lelkésznő

Hajtó

Fiú, *(10 év körüli)*

Tömbmegbízott, *(hangja a színpalak mögül)*

Statiszták: *(8-10 férfi munkaszolgálatos)*

ELSŐ FELVONÁS

Első jelenet

Szín: Radnótiék Dunára néző lakása, Budapest.

Hátul: Jobb oldalon kandalló, két fotellel. Középen nyitott ablak a folyóra, háttérben a Parlament épületének körvonalai, jobbról ajtó, amely a konyhába és az előszobába nyílik, a balról is, ez pedig a másik szoba.

A színpadon elöl, középen:

Asztal három székkal, terítővel, tálcán kávéscsészék, cukortartó, kiskanalak, váza virággal, újság. Egyik oldalon íróasztal könyvekkel, írógép. A másik oldalon könyvszekrény. Több helyen kis szobrok, festmények, növény.

Tomboló napsütés odakintről, fényárban a szoba is. Tobzódó madárszó a nyitott ablakon át.

Radnóti az asztalnál ül, „városba” készülő ruhában. Öltöny, nyakkendő. Fanni csinos, egyszerű szoknyában, haja tömör, rövid, hátrafelé eldolgozva. Mindketten harminc év körüliek.

Fanni lép be a konyha felől, kezében gőzölgő kávéskancsó.

Fanni: (miközben rajongva nézi Radnótit)

Ma megint szép nap ígérkezik. Igazi májusi... De egyébként sem hétköznapi (mosolyog, Radnóti kérdően tekint rá.) Hát a születésnapod. Ma van a születésnapod, kedvesem. A harmincötödik.

Radnóti: Ezek szerint ma van ötödike. (elgondolkodva) És 1944. május ötödike. Nahát, néha vánszorog, máskor meg csak úgy rohan az idő velünk, meg ez a világ... (hátrafordulva kinéz az ablakon). De csakugyan csodálatos nap ígérkezik megint, már most alig van pára a Dunán. Hallod a madarakat? És ez minden évben ilyen. Olyan megismételhetetlennek tűnő, aztán minden évben ugyanaz. A természet, mintha legszebb álmainkat hozná újból és újból elé...

És ugyanez szólal meg a Pilisben, meg Agárdon is, de Róma meg Párizs is ilyenkor így dalol...

Fanni: (miközben kitölti a kávé, majd Radnótihoz simul vágyakozó asszonyi szerelemmel) Estére ünnepelünk... (simogatja, csókolgatja Radnóti fejét) Egyre bódítóbb ez a levegő! A ruhán keresztül már a bőrömbé is belebújt. És tényleg minden májusban ilyen, csak sose múljon el. Soha!

Radnóti: Hát, ne is múljon el soha, de a jövő májusig mindenképpen el kellene tartania. Igaz, kedvesem? (Fanni cukrot tesz a kávéscsészékbe, megkavarja Radnótiét is, majd elé tolja. Radnóti bele-belekortyint, miközben az előtte lévő újságot lapozgatja.)

Megjelent újból Dezsőnek egy vitairata, úgy látszik, nem tudnak egyezsége jutni Ferivel Kölcsey verseiről. Főleg a haza fogalmáról folyik a polémia. Szavak, szép szavak, ám a haza napi megélése igen hamar elvész valahova, pedig kisgyerek korunktól bennünk kellene maradnia. És maradni kellene a jó és rossz napokon egyaránt. Úgy őrizni, mint anya magzatát, vagy gyerek a szívébe zárt anyát...

Fanni: Ma, főleg a születésnapodon ne sokat bölcsekedjünk ezen. Mert tudod, a végén mindig elfog bennünket a keserűség, azért, ami ma van...

Várj egy kicsit... *(kifut a másik szobába. Egy becsomagolt, virágszálas dobozzal tér vissza)*

Isten éltesen Miklós! Sok boldog születésnapot, és békét végre és szeretetet mindenkinek! *(átadja a dobozt, megcsókolja Radnótit, aki bontogatja a dobozt, amiből egy szép kiállítású, kisméretű antik biblia kerül elő. Radnóti nézi szeretettel, simogatja, majd bele-beleolvas.)*

Radnóti: Gyönyörű, igazán gyönyörű. Hogy jutottál hozzá?

Fanni: Az Andrássy-úti antikváriumban már fél éve ezt keresték nekem.

(Fogja, összeszedi a papírdobozt és a leesett fecniket, aztán a konyhai ajtón át kiviszi azokat.)

Radnóti a bibliát olvassa, miközben kintről csengetés.

Fanni rövid idő múlva a Keramikussal tér vissza, aki olyan negyven év körüli, barna bőrű nő, haja kontyféleben tarkóján. Hosszú szoknyában, azon népművészeti motívumok. Kezében nagy szatyor, benne kerámiaszobrai. Jó kedélyű, közvetlen, a Rábaközi tájszólást érezni beszédében.

Keramikus: Szervusz, Miklóskám, éppen a Galériába indulok. Gondoltam beugrok előtte egy puszira. Hát sok boldogságot, meg a Jóisten áldását kívánom születésnapodon!

(megöleli és arcon csókolja Radnótit, majd szatyrából kihúz egy festményt, Radnótinak nyújtja. Egy kerámiaszoborról készült alkotás, amely kontyos, földig érő bő szoknyát viselő nőt ábrázol, lábánál és kezében is egy-egy hasonló ruhát viselő gyerek. Ruhájukon népi motívumok.)

Radnóti: *(átveszi a festményt, hosszan nézegeti, bólogat)*

Köszönöm, Margit, köszönöm. *(csodálkozó gyönyörűséggel)* Ezek a motívumok! A Rábaköz...

Keramikus: Hát igen, ettől már szabadulni sem tudok. De nem is akarok. Az otthon, a gyerekkor megmarad... A cserepekben is benne van... *(megrázza a kerámia-hangú szatyrot, amit a kezében tart).*

Fanni: *(a Keramikushoz)* Egy korty kávé, mielőtt elrobogsz?

Keramikus: Köszönöm, galambocskám, veletek jólesik.

(A Keramikus leül, Fanni kávé tölts neki, Radnóti az újságot lapozgatja megint.)

Radnóti: *(a Keramikushoz)* Kiállítás lesz talán? Arra cipekedsz?

Keramikus: Hát, kiállításra most igazából gondolni sem lehet. Látod, minden egyre bizonytalanabb, nem tudhatjuk, mit hoz a következő nap, de az előttünk álló óra is akár. Ez a háború, ez a háború! *(mondja szemrehányóan.)*

Mostanában a Léderer Terinél néha összejövünk - míg áll a ház - és megmutatjuk néhányan, hogy mit készítettünk legutóbb. Meg beszélgetünk, ha éppen lehet.

Igaz, Miklós, te mostanában írtál valamit?

Radnóti: Hát, valójában nem megy most a versírás. Nehéz időszak ez. Fordításokon dolgozom, meg kell élni valamiből. Hozzájutni ahhoz, ami a városban még akad, krumpli, tojás, káposzta... egy falat hús is jól esne már. De hát ki kell bírni valahogy ezt az időt, talán nem is olyan sokára béke lesz...

Keramikus: Béke! Istenem, még kimondani is gyönyörűség... Ez a háború a lelkeket is megöli...

Fanni: Bizony, és ahogy a végéhez közeledik, egyre elszabadultabb, egyre embertelenebb.

Radnóti: De ne rontsuk el ezt a gyönyörűnek ígérkező napot. Ezt a ragyogást... *(két karjával mosolyogva körbemutat szélesen)* az égi áldásnak örülni kell.

Csengetnek, többször is, türelmetlenül.

Fanni kimegy. Egy hivatali ember hozza Radnótinak a munkaszolgálatra szóló behívót. Kint-ről katonás férfiszavak: „Radnóti Miklós itt lakik, ugye!? Személyesen vegye át!” Radnóti kimegy.

„Maga Radnóti Miklós?!”

„Igen, én vagyok.”

„Itt írja alá! Azonnali bevonulásra parancs. Értette?”

Radnóti és Fanni visszatér a szobába, a napfény eltűnik. Fanni és Radnóti megkövülten áll, kezükben a behívóparancs. A Keramikus feláll, hozzájuk megy.

Keramikus: Jézusom, munkaszolgálatra megint! És vajon meddig, meg hová? Melyik pokolba a sok közül? Ez egy örület! *(reménykedően)* De talán nem fog sokáig tartani, Miklós hamarosan vége lehet ennek az ocsmány háborúnak. *(hallgatagon ülnek egy darabig, eltöprengve a hirtelen fordulaton)* Ne menj el, Miklós! Ebben a zűrzavarban könnyű is lenne elrejtőzni... Agárdon, vagy máshol akár. De lehet, hogy győri barátaimnál is lenne alkalmas búvóhelyed. Hogy ha nem, hát anyám is tudna falunkban rejteni egy ideig biztosan.

Fanni: Igen, Miklós, látszik mennyire minden elvadult, tényleg ezt kellene csinálni most ...

Radnóti: Én nem menekülök, nem bujdosok. Két robotot kibírtam már, ez is elmúlik majd valahogy. *(kis idő múlva bizonytalanul)* Olyan szerencsésen, mint a másikkak...

Fanni: Miklós, én is arra kérlek, ne menj ma el! Jó idő van, akár egy padláson is kibírnád valahol azt a pár hónapot.

Radnóti: Elmegyek.

(Magukba roskadva ülnek, csend. Szirénaiüvöltés hirtelen. Mindhárman összerezzenek.)

Fanni: Gyertek a pincébe. Siessünk, már hallani a bombákat is!

Keramikus: Gyere, Miklós! Vegyetek kabátot, hűvös van odalenn!

A színpad félhomályba borul. Falépcsőkön pincébe dübörgő léptek sűrű, egyre szaporább zaja. Kissé fásult sürgetések: „Menjen már! Minek cipel ekkora csomagot! Percek alatt vége lesz!” A Tömbmegbízott kíméletlenül: „Igyekezzenek, mert lerúgok innen valakit!”

A bombahang közeledik, majd repülőgépek süvöltése. Az elsötétített színpad hátfalán becsapódó bombák villanásai, robaja. A megbízott üvöltése: „Hol a fenébe kószáltak megint! Mindig az utolsó maguk! Magának meg a pofájába vágom azt a cigarettát, ha rögtön nem dobja el!”

Az üvöltésbe távolodó bombák zaja vegyül. Csend, aztán felsír egy csecsemő. „A szirénáig mindenki itt marad, hátha visszafordulnak ezek a szemét repülők!”

Radnóti: *(a pincéből még)* Gyere, Fanni, mennem kell, tudod!

(„Állj! Egy lépést se tovább, még nem fújták le a riadót! Persze, már megint maguk, megint maguk!”), *üvölt rájuk a megbízott.*

„Azonnalra behívó parancs” - *mondja Radnóti.*

„Hát akkor, csak menjenek!”

„Isten veled, Miklós, Isten veled! Vissza gyere!” - *kiáltja a Keramikus Radnóti után.)*

Fanni: *(a színpadon. Az iménti szoba)*

Tényleg ne menj el, Miklós! Most már nem szabad! Látod, megőrült ez a világ!

Radnóti: Csakugyan, az emberek úgy ölik, marcangolják egymást, mint a megveszett kutyák. Nincs már tisztesség, becsület sehol... A barátság is mintha egy álom lenne csupán... Mindenfelé csak ez a vad, esztelen világ. Az emberség helyett csak az üldözöttek halálra rémült, vagy az üldözők mérgezett tekintete... *(halkan, de elszántan)* De ha mennem kell, hát megyek!

Fanni sír. A bal oldali ajtón kimenve kopott, de erős anyagú ruhákkal tér vissza. Ezekkel együtt valamennyi élelmiszert is egy hátizsákba töm. Eközben Radnóti kimegy, „munkaruhában”, bakancsban jelenik meg.

Radnóti: Az élelem neked is kell, egyre nehezebb beszerezni itt. Majd keresd barátainkat, Gábort meg Gyulát.*(elgondolkodik)* Remélem, tényleg csak egy-két hónapos munka lesz... Ezt a verseskötetet, meg a bibliát elviszem. Meleg holmit ne sokat tégy, hiszen a hidegre itthon leszek.

Fanni szorosán hozzá bújjik. Összefonódva állnak egy darabig.

Fanni: Imádlak, drágám és szeretlek, szeretlek nagyon!

Radnóti: Kedvesem, tudom, te megint folyton ott leszel velem. *(elérzékenyülve)*

És most is, ugye megvédesz engemet?... Biztonságot adsz, mert most olyan bizonytalan vagyok...

Fanni: Miklós, tudod, minden percedben veled leszek, védőangyalod... Úgy, mint az égbolton a naponta ölelkező csillagok! *(csend)* De bújj el most idehaza!

Radnóti: Nem! Megyek, mert mást nem tehetek! Ám vissza fogok térni hozzád, jól tudod?!

Fanni: Tudom és várlak minden órában kedvesem!

Radnóti: Indulnom kell, hátha értem küldik a járőröket, rosszul kezdődne az egész...

Radnóti hátára veszi hátizsákját, kezébe viharkabátját. Megölelik egymást.

Ahányszor csak lehet, írok!

Fanni: Bárhol jársz, próbálj hírt adni valahogy!... Csak annyit, hogy élsz. Hogy élsz, mert még sokáig kellesz nekem!

Radnóti: Te most maradj, el se kísérj, itt most biztonságosabb! Ki tudja, mikor bombáznak megint.

Összefonódva csókolják egymást. Elsötétül a szín. Zene: először fájó lírai, aztán kemény.

Második jelenet

A színpad sötét. Vasútállomásra érkező vonat zaja. „Vác!” kiáltás. Emberzsivaj. További kiáltások: „Vigyázz a tört bokáddal nagyon!” Férfihang: „Teri, a gyerekekkel menjetek anyádhoz inkább!” Férfi: „Persze, hogy igyekszünk haza!” Gyerekhang: „Apa, apa!” Katonák, mint a visszhang száll tovább: „Sorakozó-ó-ó! Sorakozó-ó-ó! Sorakozó-ó-ó!” Kissé csendesül a moraj: „Névsorolvasás!” Nevek egymásba folyva, mintha egyszerre - kis elcsúszással - legalább tíz száj kiáltaná. Szóvégek.

Szín: Három marhavagon. Ajtajuk nyitva. A középső vagon teljes terjedelmében látható, a két szélső felerészben. A vagonban emberek állnak, ülnek, meg egy őr. A munkaszolgálatosok. Integtetnek. Kiáltás közben elindul a vonat: „Isten veletek, visszajövünk!” „Visszajövünk!” „Petire vigyázz!” Női hang: „Apa, ne hagyj itt engemet!” Elhalkul a vonat utáni kiáltás zaja. A vagonból integetőik keze csüggedten lehanyatlik, miközben haladó vonat zaj. Vetített állomás.

Fiú fut át a színen: Apa, apa! Vi-i-ssza-a gye-e-re! A-a-a-p-a-a-a! A-a-a-p-a-a-a!

Vagonajtónál a Tizedes. Ötven év körüli. Magyar katonai ruhában. Először áll, aztán leül, lábát lógatva kifelé. Mögötte Radnóti, Doktor, Hegedűs, Riadtszemű. Harmincöt-negyvenöt évesek, a Doktor ötven felett, ketten szemüvegesek. Még statiszták 6-7-en, ahányan a nyitott vagonajtó keretébe és a hátfalig elférnek. A durva padlón friss szalma, ezen ülnek, állnak a „munkásruhába” öltözöttek.

Májusi, gyönyörű napsütés. A vagon mozgása, zaja, vagy a fölé vetített táj vonulása mutatja, hogy haladnak. Néhányan enni kezdenek. Megkínálják a Tizedest is. Isznak rá a hazaiból. Többen a Tizedes mellé telepszének, lábukat lógatva kifelé. „Hová megyünk?” - fordulnak a Tizedes felé. „Délnek, talán Szerbia!” - mondja. Aztán egyszerre nóta kél: „Harminckettes baka vagyok én, seje-haj, vígan masírozok én!”

Hirtelen fékezéssel egyszer csak megáll a vonat: „Vagonból ki! Hasra!” - harsog a színpadon kívülről.

Üvöltve erősödő repülőgépek zaja. A kiugrált munkaszolgálatosok a földön hasalnak. Géppuska kelepelés. Elhúznak a repülőök. Csend. „Vagonba-a-a!” Beszállnak, a fiatalok segítik az idősebbeket. „Létszámellenőrzés!” Nevek hangzanak minden felől, a színpadon kívülről is.

„Két ember hiányzik!...”

Ismét a vagon. A májusi, már-már derűs hangulat „elszürkül”, csendes bizonytalanság, szorongás lép helyébe. Megy a vonat.

Radnóti: Az első áldozat. Azok az angolok, vagy amerikaiak úgy is ránk ijeszthettek volna, ha elhúznak a fejünk felett. Miért kellett löniük, hiszen már láthatták, nem vagyunk katonai vonat.

Doktor: Majd ha az apjuk, vagy a testvérük lett volna itt...

Hegedűs: Persze, Amerika messze van, ott azt sem tudják igazából mi is az a háború. Igaz, itt Európában persze veszítenek embereket, mert ezek a harcok bizony nem préri mesék.

Radnóti: Talán ezt az egész pusztítási örületet is most már csak a fásultság, a bosszú, meg az elgépiesedés teszi.

Riadtszemű: Az, amelyik mindkét oldalon elhatalmasodott. És igen, a bosszú az elpusztult barátok miatt, no és az elkeseredés, hogy vége lehetne már... Elege van már tulajdonképpen mindenkinek.

Doktor: Hát bizony, mert nagyon sok az áldozat. Még becsülni sem lehet igazán... Több százezer, vagy millió is talán!

Hegedűs: Pusztulnak az emberek, pusztul a nép. Ám a történelem tanúsága szerint a háborúban bárki is győzedelmeskedik, az igazi szenvedést és az igazi áldozatot mindig a népnek kell meghoznia. *(elgondolkodva)* Mikor lesz a mi országunkból is ép ország megint?... Szétszabdalt életek, szétroncsolt világ, és ez van köröskörül... A végén az addigi ellenségek, a hatalmasok, dagadt bukszára kötnek egymással majd megállapodásokat. Tisztesség sehol... Összeborul a gyilkos és az áldozat. A szenvedő tömeg nem érdekel senkit se' már.

Radnóti: Igen, mi kiszolgáltatottak vagyunk, urálnak minket, nevünkben hoznak aztán döntéseket. De igazából egyáltalán nem számít, egyetértünk-e vele.

Riadtszemű: Róma, pláne Athén, de talán még a sötétnek festett középkor is néha igazságosabb volt, mint ez az utolsó két évszázad itt. Akkor a demokrácia úgy látszik még működhetett...

Hegedűs: Ez a század ágyútölteléknek, golyóálló falnak, farkasveremnek tekinti a népeket...

Radnóti: ...jelenleg hús-vér tárgyaknak talán, akiknek dolguk, hogy felfogják a puszkagolyót, a szuronyokat, a bombákat, a gránátokat. A gyilkolás már mesterfokon...

Doktor: De békében is folyton valamiféle ember-ember elleni háború dúl. Az érvényesülés, a hatalomszerzés háborúja. Az érdek legyőzi a legtisztességesebb szándékot is, ha éppen alkalmas rá a pillanat. Alig hangzik el őszinte szó...

Hegedűs: Lehet, hogy ilyen lesz az ember ezután? Ide korcsulunk?

Radnóti: De hát az ember nem süllyedhet ennyire!

Doktor: Szerintem nem ilyen romlott még a világ. A létező jóról, a szépről megfélekedünk. *(elgondolkodik)* Talán csak az teszi, hogy évek óta a háború poklában vagyunk. Alapjában az ember ma is tisztának, igazságosnak, őszintének születik. Tökéletes példa erre a kisgyerek, akit még nem ér semmiféle ráhatás, az olyan őszinte, tiszta lelkületű, hogy ha lehetne, igazságosztónak bátran beülhetne közénk... Tehát alapjában reményt keltő lény azért az ember, ma még.

(mosolyogva bólogat társai felé, mintha megcélozná szavaival mindegyiket)

Radnóti: *(a Doktorhoz, elgondolkodva az iméntieken)* Bizony, igaza lehet, hisz nem lenne jó az a jövő, amit mi az imént vetítettünk ide, meg talán tényleg a valóság sem ennyire rossz ma még...

Riadtszemű: Reménykedjünk, hisz hamarosan egy új világnak kell kezdődnie, amelyet valahogy jó irányba kellene indítani. Igaz, szerencse, ősrégi tapasztalat, a magyarban a vesztélyben mindig megnő az összefogás, a józan ész ereje. A koncentráció, a tenni akarás, a jobb felé menekülési vágy. Most, ezután a szörnyűség után is, bizony valamilyen jobb világot kell majd építeni...

Radnóti: És a megújulást az emberi lelkekben kell elkezdni.

Hegedűs: Bizony. A gyerekeinkben, hitvesünkben, barátainkban... mindenkiben.

Radnóti: Észre sem vettük talán, máris elindult itt is valami... És ugyanez a világban számos helyen már másokban is összeállhatott... És lehet is ebből még egyszer egy nagy összehatalálkozás. *(elgondolkodik)* Egy új világról álmodunk, mikor még ennek, e rossznak a végét sem tudjuk mi lesz.

Hegedűs: Én bízom benne, hogy jönnek, akik ezeket az álmokat megvalósítják egykoron...

Tizedes: Jól van, nyugodjanak már emberek! Este van. Pihenjenek, aludjanak. A világot ráérnek megváltani majd, most ezt a háborút kell túlélni előbb, meg persze még ezt az utat is...

Doktor: Tudjuk már biztosan, hová megyünk, Tizedes úr?

Tizedes: Ha valahol megállunk, megkérdezem. De továbbra is úgy hiszem, Szerbia.

Radnóti: Szerbia? Vad vidék. Elvadult emberekkel .

Színpad elsötétedik. Zene.

Kép: Narrátor fejfényben. (Olvashatja is.) Vagoncsattogás, majd megállás, kiáltások, állomás. Néha bombák, üvöltő német vezényszavak.

Narrátor: *(munkaszolgálatos öltözékben)*

Már napok óta úton vagyunk. Megállunk, várakozunk, míg vonulnak a hadivonatok, vagy míg pótolják a felrobbantott síneket. Vagonunk piszkos és bűdös. Hazai élmünk elfogyott. Romlik a hangulat. Éhezünk. De hát hogy akarnak dolgoztatni egy legyengült csapatot? Megerősítették a hírt, tényleg Szerbiába megyünk. Sőt, tegnap éjjel át is léptük a határt.

Vad ország ez, veszélyes, vad állapotok. Zord hegyek, zord idő, sziklák mindenütt. A munka biztosan nem lesz könnyű itt... Ha egyáltalán épségben odajutunk, hisz hol a partizánok robbantják a síneket, hol bombák hullanak, hol a megvadult csetnikek... Egyszer talán még ki is irtanak vagonnyi embert közülünk, mivel nem találnak semmi rabolnivalót.

Sötét. Zene, vers:

„Ötödik ecloga”

Bálint György emlékére

Töredék

*Drága barátom, hogy dideregtem e vers hidegétől
hogy rettegtem a szót, ma is elmenekültem előle.
Félsorokat róttam.*

*Másról, másról igyekeztem
írni, hiába! az éj, ez a rémes, rejtezkedő éj
rámszól: róla beszélj.*

*És felriadok, de a hang már
hallgat, akár Ukrajna mezőin a holtak.*

Újból a vagon.

Néhányan esznek a megmentett hazaiból, mások nyeldekelve nézik őket. Van, aki szétosztja utolsó darabka kenyérét. A vagonajtóban ülő Tizedesnek is juttat egy falatnyi kenyeret valaki.

Hegedűs: Tizedes úr, nem tudja mi lesz a munka most?

Tizedes: Hát, több minden lehet, hiszen vészesen közeleg erre a front. Lehet védvonal, erődítmény, lövészárók, tankcsapdák... Úgy tudom, évek óta épül a hegyekből egy vasút, utak nincsenek nagyon, vagy éppen használhatatlanok. A vasúti szállítás a leggyorsabb még errefelé. Persze, láthatják, van itt is baj elég. Egyébként Nis fölött most is több munkatábor található.

Riadtszemű: És messze még az a Nis?

Tizedes: Ha minden jól megy, holnapra oda érhetünk.

Doktor: Tizedes úr, én ismerem magát, a háború előtt a budai vásárcsarnokban láttam többször is.

Tizedes: Csakugyan sűrűn vettem valamit ott. Még a háború előtt. De övele (*Radnótira mutat*) tavaly is találkoztam az ukrajnai munkaszolgálaton.

Radnóti: Igen, dolgoztam ott jó pár hónapot.

Tizedes: (*Radnóti felé*) Maga tanár, meg úgy tudom verseket is ír!

Radnóti: Egyre ritkábban. Ez nem a költők ideje igazán. De azért, ha már az ember nem bírja tovább, ki kell magából adni a feszültségeket.

Fékez, megáll a vonat. Szerb nyelven kiáltozás. A Tizedes előre siet. Hamarosan visszatér: „Partizánok robbantották a síneket. Néhány óra, míg mehetünk tovább, Nis előtt vagyunk!”

A vagonban visszafojtott beszélgetés. Aztán megszólal a Hegedűs hangszere. Először félénken, majd erőteljesen, miközben halk, szorongással teli nóta indul:

*„Felszántom a császár udvarát,
Belévetem hazám bú-baját.
Hadd tudja meg császár felsége,
Mi terem a magyar szívébe.
Bánat terem abban, búvetés,
A magyar élete szenvedés.
Áldd meg Isten császár felségét,
Ne sanyargassa magyar népét.”*

A vagon előtt a Közlegény megy el, szerb katonák. Csákányos rabfélék. Idegen szavak, olaszok, franciák. A Közlegény visszajövet ordítva: „Csönd legyen, vagy úgy odavágok, hogy holtuk napjáig megemlegetik!”

Csönd. Elindul ismét a vonat.

Narrátor: *(fejfényben, a vagon többi része félhomályban)*

Valóban, hamarosan Nisbe érkezünk, enni kapunk. A pályaudvaron ostromállapot; nyitott vagonokon szétbombázott tankok, teherautók, lótás-futás. Siető civilek. Fáradt, kedvetlen német katonák, köztük alig tizenhat éves, elcsigázott gyerekek. Továbbindulunk.

Zajezár végállomás hamarosan. Kiszállás. Körülöttünk komor, sziklás, hatalmas hegyek. Keskenyvágányú vonat. Munkásszállító nyitott, kis vagonokban ülünk. Indulunk a hegyek belseje felé. Sötét van, egyre hidegebb. Prüszkölve kapaszkodik a gőzös fölfelé. Vacogunk. Nem beszél senki sem. Összebújva melegítjük egymást valahogy...

Bor, sötét, kihalt város. Gyalog indulunk a hegyek közé. Hatalmas szögesdrót kerítéshez érkezünk. Nagy nehezen kivehető lágerek hosszú sora. „Lager Berlin” felirat. Itt töltjük az éjszakát. Priccsek. Koszos, tépelt matracok. Kíéhezett bolhák tömege. Hajnalban német vezényszavak: „Auf! Los, los!” (Föl, rajta, rajta!) „Schnell!” (Gyorsan!) „Einsteigen!” (Beszállni!) Ütlegelés, üvöltözés, jajgatás. Német teherautók visznek bennünket tovább. „Végállomás!” mondja a Tizedes. Felirat: „Lager Heidenau” áll a dolyfős vaskapu felett.

Harmadik jelenet

„Lager Heidenau”, itt van szállása a több ezernyi munkaszolgálatosnak, akik a környéken dolgoznak. A magyarokon kívül még úgy tudni olaszok, franciák, mások is. Radnótiék május óta vannak itt. Most szeptember közepe van.

Színpad.

Barakk belseje. Priccsek, hat. Emeletesek. Hátnál kis ablak, mögötte magas drótkerítés. Hátrább egy erdő fája. Radnótiék a priccseken ülnek, vagy fekszenek. Fáradtak, elgyötörtek, piszkosak. A legyengült emberek kényszerű munkaszüneti napja ez.

Doktor: *(miközben az egyik alsó priccsen ülő Radnóti lábát kezeli)*

Hát, ez bizony csúnya, legalább négy-öt napos pihenés kellene. Meg kenőcsök, gyógyszerek. A talpfa bizony csontot is ért... Egyre több a genny... Nem tudom megállítani, csak kipucolom. A lázra nem adnak semmit se itt. Próbálok szerezni rá valamit azért... (kimegy)

Hegedűs: *Ez a vasút sem készül el teljesen, abban biztos vagyok. Hallani már a közeledő front ágyúit.*

Riadtszemű: *Most már hamarosan hazamehetünk. Remélem, nem lönek halomra minket is, mint ahogy nemrégén megtörtént valahol. A múltkori kivégzés is... (többször megcsóválja fejét) Az a húsz, veremből kiráncigált csak menteni próbálta életét... Két órán belül visszahozták mindegyiket.*

Visszatér a Doktor. Radnótinak ad a markában tartott gyógyszerekből, aztán tovább tisztítja, majd beköti a sebet.

Doktor: *Ma semmi mozgás, Miklós... Kell még az erő, és haza is kell jutni valahogy... Egyébként hamarosan lehet, történik valami. Az örök nyugtalanok, idegesek. Megint kínzások voltak. Kikötöttek embereket. Két beteget lelőttek a bunkerben is az éjszaka.*

Radnóti: Lehet, hogy a front közelsége miatt ilyenek. Nem tudják azt se, velük mi lesz. Meg persze, hogy mit csináljanak velünk, ha hirtelen menni kell.

Hegedűs: *(boldogan, felszabadultan szinte)* Hazamegyünk, és végre befejeződik ez az egész...

Radnóti: Jó lenne már, de annyira messzi vannak tőlünk most kedveseink... Mintha száz határ választana el... *(csend, mindenki „hazautazik”)*

Nem baj hogyan, akár lecsonkultan is, de haza kell érnünk valahogy. Még ha szétrepítette házunk falát a bomba, akkor is, csak kedveseink várjanak ránk odahaza...

Riadtszemű: *(átvéve a hazaérkezés hangulatát)* És nevetve, boldogan fussanak elénk... És csak szorítják könnyben egymásba kulcsolt kezünk!... És gyerekünk órákig kérdezve csacsog nekünk!

Hegedűs: ...és kávéfőző az asszony, a roncsolt konyhaszegleten...

Radnóti: ...meg gyümölcsfák alatt terített asztal is hozzád köszön. És csókol a kacéran csillogó borospohár, fénylőn és édesen, mint asszonyunk mohó ajkai. A Kedvesem, aki naponta, minden órában azért hozzám látogat...

Hegedűs: Ha már ilyen költői, boldog mezőkre tévedtünk, barátaim, hadd játsszak valamit. Saját szerzemény. *(bús, lírai akkordok)*

Radnóti: *(amikor a Hegedűs befejezi, rövid csend után, van aki könnyeit törölgeti, másik magába roskadva „hazautazik”.)*

Ezen a szép délelőttön én is mutatok valamit, felolvasnám hajnalban írt versemet, éppen alkalmas talán ide.

(Hetedik ecloga)

„Látod-e, esteledik s a szögesdróttal beszegett, vad
tölgykerítés, barakk oly lebegő, felszívja az este.
Rabságunk keretét elereszti a lassú tekintet
és csak az ész, csak az ész, az tudja, a drót feszülését.
Látod-e drága, a képzelet itt, az is így szabadul csak,
Megtöretett testünket az álom, a szép szabadító
oldja fel és a fogolytábor hazaindul ilyenkor.
Rongyosan és kopaszon, horkolva repülnek a foglyok,
Szerbia vak tetejéről bűvó otthoni tájra,
Bűvó otthoni táj! Ó, megvan-e még az az otthon?
Bomba sem érte talán? S van, mint amikor bevonultunk?
És aki jobbra nyöszörg, aki balra hever, hazatér-e ?
Mondd, van-e ott haza még, ahol értik e hexametert is?”

Doktor: *(rövid, elmélyült hallgatás után)*

Azt hiszem, mindnyájan minden nap erre gondolunk...

Hirtelen szerb szavak üvöltének odakintről. Sorozatlövés. Kiabálás. Radnótiék, ki felül, ki felugrik: „Partizánok! Megmenekültünk ...!”

*(Két tépett ruhájú elhanyagolt férfi rohan be. Kezükből dobó táras orosz géppisztoly. Hado-
nászva, szerbül követelnek valamit. Aztán sorra lerohanják a bent lévő foglyokat, lerángatják
a gyűrűket, tépik a nyakláncokat, szétfeszítik a szájukat, kivehető arany, meg ezüst fogsor után
kutatva. Aztán kirohannak.)*

Szín:

Narrátor: *(fejfényben) (a priccsen ül)*

*Aztán, mivel a frontvonal Bulgária felől egyre közelebb érkezett, a németek hamarosan
leállították a munkálatokat. A tábor magyar őrei kihirdették: indulunk haza! Nekem az első
menetoszlopba sikerült bejutnom valahogy. A Doktor óvott, ne induljak, a száznegyven kilo-
méteres út egy erőltetett menet... De én haza szeretnék jutni minél előbb... hazaiüzenni a
száguldó felhők viharbojtjaiban is: Kedvesem, indulok feléd. Még ha kell, gyalogosan is, de
egyszer csak otthon leszek. Látod-e, érzed-e, Kedves: ezek a messzi, vágyakozó, vérző sóhajok
mennyire gyorsan szállnak feléd? De én csak így, gyors madárüzenetben érkezhetek most
meg, ezen az ezernyi kíméletlen, vad bérceken át. És újból azt szárnyalom: hazatérek, mert
szerelmünk fölemel, ha elesek, mert mosolyod kenyér helyett kenyér, az életem... Hívó szavad
pedig az a parancs, amely holtomból is fölemel...*

Zene

Vége az első felvonásnak

MÁSODIK FELVONÁS

Színpad. *(Narrátor fejfényben).*

Megszokott öltözete:

Elindultunk! Bortól Pozarovazig 140 kilométeres az út. Erőltetett menet. Aki úgy érzi, nem fogja bírni, nem muszáj, hirdetik ki, indul még később két menet Magyarország felé. A Riadtszemű marad, Radnóti, a Doktor meg a Hegedűs az első menetbe kerül. Ez megnyugtató. A Tizedest is láttam, meg azt a harminc év körüli, mogorva közlegényt. Mindez történik 1944 szeptember tizennegyedik hajnalán.

Vers: „Sem emlék, sem varázslat” (első versszak)

*Eddig úgy ült szívemben a sok, rejtett harag,
mint alma magházában a négerbarna mag,
és tudtam, hogy egy angyal kísér, kezében kard van,
mögöttem jár, vigyáz rám s megvéd, ha kell, a bajban.
De aki egyszer egy vad hajnalon arra ébred,
hogy minden összeomlott, s elindul mint kísértet,
kis holmiját elhagyja s jóformán meztelen,
annak szép, könnyüléptű szívében megterem
az érett és tűnődő kevésszavú alázat,
az másról szól, ha lázad, nem önnön érdekéről,
az már egy messzefénylő szabad jövő felé tör.*

Első jelenet

Szín: Tűz lobog egy téglákra állított, ütött-kopott fazék alatt. A Doktor bottal kevergetve önt az edénybe valamit. A Hegedűs és Radnóti száraz gallyakat tördelnek, a tűzre teszik, térdelve-ülve egy beton padozaton. Mindnyájan lerongyolódottak, szőrösek, soványak, erőtlenek. Radnóti bal bokáján átázott kötés, éppen elbiceg egy horpadt katonai csajkával vízért, de hamarosan visszatér.

Hegedűs: Túléltük hát... Még egy ilyen út nem biztos, hogy menne még...

Radnóti: Pedig most csak az elején vagyunk, és mégis sokan lettek közülünk oda... Sokan... Az út: a sár, a kő, a fagy teszi, a fölbukás, az ütlegek, a lövés... Én, a túlélő, ezek után nem érzek hát semmiféle diadalt... Gyászt inkább azokért, akiket hiába várnak haza... Keserű ez az életben maradás...

Doktor: Az odaveszettekért most már semmit sem tehetünk. Ha éppen képesek voltunk, segítettünk, lábra állítottuk, vonszoltuk őket, amíg lehetett. De többet kell törődni magunkkal is ezután, mert vésszesen fogy erőnk.

Élünk, és a további napban, és mindegyikben, a túlélés a cél... Itt van rögtön rajtunk ez az éjszaka is ... A fagy, a szél... Valami szalma, vagy deszka kellene aláink. A vágóhídi beton dermesztően hideg.

Radnóti: De talán holnap vagonhoz jutunk, ígérték a parancsnokok.

Hegedús: Ebben a fejetlenségben nem biztos, hogy sokat törődnek velünk. Az utolsók vagyunk. A vezérkarnak, mit se számít, ha néhány száz magunkfajta eltűnik...

Radnóti: Igaz, lehet számukra értéktelen senkik vagyunk. Olyan teher, amelyet legszívesebben most már valamelyik, akár a tegnap szállást adó téglagyár gödreibe temetnének eleve. Pedig a vagon, csak az adhat valódi reményt... ez a remény hozott bennünket idáig is... Ez emelte rogyó lábaink, hajtott bennünket a megveszett kilométereken...

Doktor: Miklós, megnézem a lábadat.

(letekeri a rózsaszín-vérfoltos kötést, aggódva:)

Ez az út sokat ártott neki. Nem tudok mást most sem, mint kitisztítani. Pár napon belül jó lenne hazaérnünk, itt most már komoly beavatkozás kellene...

Tankok, teherautók hangja közeledik, majd egyre hangosabb „Du Schweinehund!” Te rohadék! - hallatszik, majd nyöszörgő jajgatás. Segítsetek, jaj segítsetek! (csönd)

Hegedús: Mi vagyunk megint a bűnbakok. Mi akartuk talán ezt a háborút? Újból egy ártatlan társunk lett oda...

Radnóti: Ezért kell kihasználni minden pillanatot, hogy menekítsük, akit lehet a biztos pusztulás elől. Amikor tegnap átvonultunk a városon, kilöktünk az emberek közé több összerogyót, akit ölelve fogadtak a kintiek. Pedig golyó várt volna rájuk, az új örök nem kegyelmeznek senkinek. A régiek közül a Tizedes látta az esetet, de elfordította fejét.

Hegedús: A tegnapi szálláson, a birkák szénája közé is elbújtak vagy tízen...

Hirtelen, szinte berobbanó repülőök süvöltése. Felfedezték a német hadoszlopot. Bombák robbannak egészen közel. Villanások, becsapódások. Géppuskatűz torkolatfényei. Német vezényszavak, jajkiáltások. (Vetítés, vagy a szín hátoldalán árnyképek: rohanó katonák, lángoló tankok, teherautók: német segélykiáltások.) „Jézus, segíts” ... „Anyám, jaj, anyám...!”

Narrátor: *(fejfényben, a puszta, deres földön ül.)*

Másnapra kiderült, hogy nem kapunk megint vagon. Az új ezredes, azt mondják, mindennel megpróbálkozott, még a főparancsnoksággal is összeveszett, de a hadseregnek kell a vagon...

Úgy látszik, innen is gyalog tovább... Ezerkétszázan vagyunk. Teherautóra sem számíthatunk...

De azért reggel a zilált, elkeseredett menetoszlop valahogy mégis összeáll. Bevadulnak a rosszkedvű örök is. Ütlegelés, ordítozás közben megindul az ezernél is több munkaszolgálatos.

A Tizedesnek sincs most egyetlen biztató szava...

A lépés minden nap nehezebb. Úgy tűnik sokszor, a test véglegesen leáll. De aztán valami ösztön talán, a reszketeg, rongycsomó takarta bűzös köteget mégis-mégis újra emeli... Mintha egy, két lábon járó, rémisztő kísértet mozdulna tovább. Kísértet, amely, ha kell, hason csúszva, földet kaparva, ujjcsontjain is előre, hazafelé gyötri testének maradványait. S így, megy ez már hosszú napokon át. Rejtély, hogy mi, de csak valamilyen különös erő vihet így tovább bennünket, ijesztő rémlényeket.

Az egyik délkörűli összeomlás idején, a földön elnyúltak közé, egyszer csak óvatosan lépkedve egy pap érkezik, soványan, rongyokban, fehér körgallérral nyakán.

„Atyám - szólítom meg - tudna valamennyi ételtet szerezni ezért?” Nyújtom feléje eddig annyira őrzött, a Kedvestől kapott bibliát. Az megcsókolja a keresztet a fedelén: „Imádkozzatok, imádkozzatok!” „Az Úr biztosan látja, mi történik idele... De megyek, ennetek kellene valamit...” Kis idő múlva visszatér: „Ezt a sült tököt adták érte a falusiak, egyétek, míg el nem indulunk, tápláló nagyon!” - mondja fáradt mosollyal!

Narrátor el. Zene. Félhomály.

„Sorakozó-ó-ó!” - hallatszik több felől is. Hamarosan Belgrádba érkezünk. Németek segítik az átvonulást. „Mindenki fegyelmezze magát, ne feledjék, szökésért azonnali golyó jár! A lakossággal nem lehet semmi kapcsolat!”

Felirat (tábla, vetítés?) „Belgrád”

Hátsorok, siető, majd döbbenet megálló emberek. Hangos szerb méltatlankodó szavak. Síró asszonyok kenyeret, gyümölcsöt dobálnak, egyre sűrűbben a belgrádiak. Felbomlik a rend az élelemért. Kavardás. Az örök üvöltés. Ütlegelés. A civileket is. Riasztólövés. A városiak: „Vadállatok! Engedjék őket szabadon!” Újabb lövések, jajkiáltások. „Futás!” - hasít bele a zajba a parancs. Lassan nekilódul a botladozó menet, miközben több munkaszolgálatost is ki-rántanak maguk közé a belgrádiak. A város után: „Állj!” Egymásra rogyunk. Van, aki térdre esve köhög, hörög, hány. Szó sehol, nincs hozzá erő.

Vers: Razglednicák (1)

*Bulgáriában vastag, vad ágyúzó gurul,
a hegygerincen dobban, majd tétováz s le hull:
torlódik ember, állat, szekér és gondolat,
az út nyerítve hőköl, sörényes ég szalad.
Te állandó vagy bennem e mozgó zürzavarban,
tudatom mélyén fénylesz örökre mozdulatlan
s némán, akár az angyal, ha pusztulást csodál,
vagy korhadat fának odván temetkező bogár.*

Szín: Sötét. Hang.

Tizedes: „Megint megszöktek sokan. Szerencsájuk, hogy visszamentek a németek... Parancsnokunk dühös az előbbieket miatt, úgyhogy sok jóra ne számítsanak!” *Hangja halkabb, embe-ribb:* „Nemsokára magyar földön leszünk. Estére ennivalót is ígértek. Szedjék össze erejüket. Talán sikerül vagon is.”

A színpad első harmadán jobbról balra munkaszolgálatosok vonulnak-botorkálnak, egymásba kapaszkodnak, vonszolnak, támogatnak többeket (rongyokat váltva a színpad mögött) ismét átvonulnak balról jobbra.

Második jelenet

Szín: Tisza folyó feletti híd közepe. A betonon: piros-fehér-zöld festés, a híd(rész) teljes szélességében. Magyar zászló, címeres. Pléh Krisztus a feszületen.

Hidra ér a menetszlop. Az eleje a magyar zászló előtt megáll. Többen átmásznak a felfestett csíkokon: csókolják a betont, ölelik hason fekve, mások sírnak, megint mások térdelve, ülve imádkoznak, a Krisztusra emelve tekintetük.

Egyszerre csak valahonnan elindul a fáradt, keserves, majd daccal fényesedő ének:

„Isten, áldd meg a magyart,
Jókedvvel bősé-é-g-gel,
Nyújts feléje védő-ő kart,
Ha küzd ellensé-é-g-gel,
Bal sors, akit ré-é-gen té-é-p,
Ho-ozz rá ví-í-íg esztendő-ő-őt,
Mebűnhő-öd-te már e né-é-ép
A mú-úl-tat, s jö-ö-ve-en-dő-ő-t.”

(Amikor a Himnusz elkezdődött, a híd túlsó (magyar) feléről egy sötét ruhás nő lépdel feléjük (lehetne Fanni is), aztán az énekre fejét lehajtva áll, majd elindul a munkaszolgálatosokhoz. Kezében feszület, aranysegélyű, aranykeresztes stóla, amelyet nyakába tesz, fejére papi süveget.)

Lelkésznő: *(Miközben keresztet vet a szerencsétlenek előtt.)*

Testvéreim, most, hogy ismét az áldott haza szentséges földjén vagytok, kérlek benneteket, mindenki mondjon el egy hálaadó fohász, vagy hite szerint egy imát.

Van, aki letérdel, vagy a földön ül, mint azelőtt. Van, aki állva marad. Mások még törölgetik a könnyeiket. Van, aki két kezét kinyújtott ujjakkal összeteszi, más összekulcsolja maga előtt. Van, aki csak mered maga elé. Megint más, két karját X alakban, tenyere vállán.... Imamormolás, különböző szövegek, többen némán, lehajtott fejjel.

Lelkésznő: Testvéreim! Adjunk hálát a Teremtőnek! Emlékezzünk mindazokra, akik már nem lehetnek velünk! Akiket örök megbékélésre szólított az Úr. De küldjünk egy fohászt azokért is, akiket szerte a világban rabság és elnyomás gyötör, és várják a megszabadulást.

Testvéreim! A bűnmegváltó Krisztus követeként és nevében fogadlak itthon titeket. Látom és hallottam szenvedésetek. De emeljétek föl szemetek és bocsássatok meg azoknak, akik vétkeztek ellenetek.

Tudom, a bűn ettől bűn marad, és a vétkes sem menekülhet vétkeitől, de a jóság felvértez titeket, mert csak az lehet az az egyetlen földi erő, amely képes lesz megakadályozni a mostaninál is kegyetlenebb szörnyűségeket. Most pedig gyertek, gyertek testvéreim, vár az étel benneteket. Isten óvjon és áldjon további utatokon titeket.

(Elindul Magyarország felé, követve őt a menet, miközben áldást oszt mindenkire.)

Harmadik jelenet

Szín: *Ismét a vagon belseje, haladó vonat zaja (képei) A puszta deszkán, mint rongycsomók, fekszenek Radnótiék. A Tizedes meg a Közlegény a vagonajtó egy-egy oldalán ülve, támaszkodva. Mindenki alszik. Hajnalodik.*

Hegedűs: *(lázában)* Vízet! Vízet!

Radnóti: *(félleg fekve)* Van még egy kevés... *(ölébe veszi a Hegedűs fejét)* *(itatja egy katonai kulacsból)* Magas láza van.

Felébred a Doktor, az örök is.

A Doktor a Hegedűs homlokára teszi kezét, csóválja a fejét. „Ez rosszkor jött nagyon, minden gyógyszer elfogyott, de most még szerezni sem tudok.”

*A Hegedűs lázában elkezd dobálni magát. Kiabál, könyörög, rimánkodik: „Karcsi, Feri, gyorsan gyertek ide, nem látjátok, a gyárkémény a házra szakad!? Gyertek, mert bennétek gyerekeim! Anyátok hová lett? Nem látom sehol!” *(rövid csend)* „Siessetek, mennem kell, hívnak valahová, egy fenséges, fénylő palota vár. Meg egy szépséges szép fényes vonat. Anyátokkal is biztosan találkozom... Előtte azért játszok valamit búcsúzóul nektek.” *(ismét dobálja magát)* „Nem, nem, dehogyis indulót. Valami szép, tárogató búcsúztatót.” *(elhallgat, forgolódik)* „Persze, persze, hogy mind itt vagyunk. A barátaim fogják a kezem. Látjátok, hazarepültem, kedveseim. Haza, mert itt sokkal édesebb a föld íze... A fagy sem annyira csontkemény...” *(hirtelen felül, kinyitja lázas, riadt szemét. Radnóti vállát fogva segíti, miközben a Hegedűs izzadt arcát törölgeti: „Már nem tart soká! Már nem tart soká!”)**

Hegedűs: *(mint a haldoklóké, hirtelen kitisztul tudata)*

Hol vagyok? Mi van velem? A gyerekeimnek majd adjátok át üzenetem, szeretem őket. Meg, hogy mindvégig hittem az emberségben, a tisztességben, a becsületben. A jóban, amely segíti az elárvultakat... Ezt hagyom rájuk, ez a végrendeletem...

Doktor: Nincs valakinek antibiotikuma, vagy egy adag lázcsillapítója legalább? *(kérdően a Tizedesre néz)*

Közlegény: *(a Tizedeshez)* Felesleges ennek már bármi is... Kampec neki...

Tizedes: Nekem van még öt szem lázcsillapítóm, a széthullott századé, adok belőle...

Közlegény: *(a Tizedeshez, igen keményen)* Ezt nem teheti! Ez az osztag patikája! Nekünk is kell! *(A Hegedűsre mutatva)* De máshol már rég kilökik az ilyeneket... Doktor, ez meddig bírja még?

Doktor: Sajnos, nem sok ideje van, ez az utolsó stádium...

Radnóti: *(ismét ölébe veszi a lehanyatló Hegedűs fejét. Simogatja.)*

Szegény barátom. Te szegény! Látod, nem tudunk rajtad segíteni... A Doktor megtett mindent, amit lehetett...

Egy igaz emberrel megint kevesebb. Fogytkozunk. De biztosan jön egy feltámadás, és a halk szavúakra, a csendben tisztességesekre is hallgatni fog a világ...

A Hegedűs teste hirtelen oldalra lendül, rángatózni kezd. Hörög. Megmerevedik. A Doktor máris mellette van. Fogja a fejét. Majd tapintja a Hegedűs nyaki ütőerét, aztán szomorúan a padlóra fekteti annak fejét.

Doktor: Meghalt. Sürgősen el kellene temetni valahogy. Lehet, veszedelmes betegsége volt. Fertőzhet is...

Radnóti: Meg kellene állítani a vonatot.

Tizedes: Azt nem lehet, nincs is hogyan!

Közlegény: *(undorral a halottra mutat)*

Ha veszélyes a dolog, minél előbb el kell tüntetnünk innen ezt! Pláne, ha fertőz, a sorsára juthatunk. De mi ez doktor? Pestis, tífusz, kolera? - ennél nagyobb borzalmakat nem tudok én. *(kérdőn a Doktorra néz, de az nem felel egy ideig, bár tudja, csak tífusz lehet)*

Doktor: Nem lehet pontosan megállapítani. Az elmúlt hónapok sokféle baj csírái lehettek... *(vár kicsit)*

De kötelességem megmondani, bizony valószínűlege tífusz ez.

Közlegény: Akkor ez már másokra is ráragadhatott! *(fölugrik)* Én nem akarok megdögleni egy ilyen senki miatt!

Tizedes: Nincs joga üvöltözni itt, persze, intézkednünk kell minél előbb. Ahogy megáll a vonat, hívjuk a szerelvény orvosát, vizsgálja meg az embereket mielőbb. Gyógyszert is szerezni kell. A fertőtlenítést rögtön meg tudjuk oldani...A raktár kocsiban van klórmeszünk elég.

Közlegény: Nekem az biztos lesz gyógyszerem, ezeké nem lehet, inkább ledurrantom mindegyiket ... *(kiáltja szinte a Tizedesnek, miközben Radnótiékra mutat).* Én nem hagyom magam... De ha kell, kivágom a vagonból az összeset!

Tizedes: Közlegény, rendre utasítom, fegyelmezze magát! Itt a parancsnok én vagyok!

Közlegény: *(ordítva felugrik)*

A rangidős maga, én pedig a parancsnokságot most azonnal átveszem! *(kihúzza tokjából revolverét, a Tizedesre fogja)*

Igenis, vészhelyzetben, ha a felettes alkalmatlan a megoldásra, az intézkedést más katonai személy is megteheti! A szabályzatban benne van!

(Hirtelen mozdulattal, megelőzve a Tizedest, elveszi annak pisztolyát. Egyiket a bal, másikat a jobb kezében a Tizedesre és Radnótiékra emeli.)

Tizedes: Ezért rögtönítélő bíróság elé kerülhet, katona! Ami azonnali golyót is jelenthet ám!...

Közlegény: *(Radnótiék felé, üvöltve)*

Azonnal dobják ki innen! *(bök a pisztollyal a holttest felé)* Nem csak minket, az egész szerelvényt megfertőzheti. El kellene égetni igazán. Na, gyerünk, kifelé vele!

Radnóti: Nem! Holtában is ember szegény... Ha már így kellett befejeznie, adjuk meg a végtisztességet neki! Temetni kell...!

Doktor: És fertőtleníteni. Így temetetlenül akár százak, ezrek is megfertőződhetnek odakinn, katona!

Tizedes: *(miközben sűrgetőn emelgeti pisztolyát a Doktorról a halott és a nyitott vagonajtó felé)*

Nem vagyok hajlandó ezzel órákig egy döglevegőt szívni. Azonnal dobják ki, különben lepuffantom magukat! És vele együtt röpülnek kifelé. Csinálják, gyerünk!

(Célba veszi Radnóti fejét. A Tizedes erre felugrik, a Közlegényre ront. Az azonban egyik pisztoly csövével halántékára sújt. A Tizedes eszméletvesztetten elzuhan. A másik pisztoly elsül közben, de nem ér senkit golyó.)

A Közlegény, miután senki sem mozdul, hogy teljesítse parancsát, megragadja a Hegedűs bakancsát és a vagonajtó felé rángatja vadul. Közben észreveszi a Hegedűs egyik kezébe görcsült hangszerét. Nagy nehezen kitépi a szorításból és dühödten és fekvő Tizedes feje fölötti vagonajtó szélének csapja. Aztán a vagon széléig rángatja a tetemet, majd kirúgja a szabadba azt. „Ott a helyed! Nem nyekeregsz itt a hegedűddel tovább nekem!” Hosszan, undorral vegyes iszonyattal törölgeti egyre nadrágjába kezét, amellyel a Hegedűst fogta az imént. „Vigyázzanak - köp utálkozva Radnótiék felé - hamarosan maguk is követhetik!”

Sötét. A színpadon félhomály. Fejfény a Narrátorra.

Ugyanaz a vagon, csak a fertőtlenítő klórmészől (oldatától) fehérek az emberek: arcuk, ruhájuk, kezük. Fehér a vagon padozata és hátoldala is. A szagtól köhögnek, fuldokolnak... Radnóti időnként maga is köhög, hányinger kerülgeti. A homályban fogolytársak ülnek, fekszenek. A Tizedes az ajtókeretnek támaszkodva ül, fején kötés.

Narrátor: *(magába roskadva)*

Elment a Hegedűs is, egyetlen kincsével, a hangszerével lett oda... Elvitte magával a legszebb ígéreteket: a tavaszi hegyek felkapó leheletét, el a kertben hajlongó Kedves szédítő zsongulásait. A rétekről a pacsirta dalát. A könyvtárak csendjének tudós suttogásait.

Egyre szűkül hát, szegényedik körülöttünk ez a világ. Elszakadnak támasztógyökereink, mind inkább egyedül, magunkra maradunk. A lélek is alig képes emelni már, ha segíteni vagy, ha felkelni kell.

A test, az eddig pontos óramű is szétesett: sérült rugók, tengelyek, fogaskerekék roncsa ma csupán...

Ám de még élek, érzek, gondolkodok, ha el nem kábulok, segítek is, és ezt teszik a mellettem bukdácsolók is velem... És estemben oly sokszor elbúcsúzólok, de aztán mégis, mégis fölkelek megint...

Mert minden búcsúzás közben rám kiált Ó! Ó, a Kedvesem, aki a kikötői pont most nekem, a bársonyos folyó, amely megvédelmez, ha kell. Vagy a végtelen, nyugalmas paradicsom, amelyben szépszavú csókkal vár reám...

Mint a hazám, amely most, úgy látszik elkergetett, és elhagyott, mely tudom, még egyszer befogad. Hisz mindezt csak ez a megőrült kor teszi...

Persze, hogy fáj, bizony fáj nagyon... De én nem vádolhatlak semmivel, hazám! Hisz egy kicsinyke énekes madár nem hibáztathatja a gyönyörű, nagy fa lombjait, ha egy fergeteges vihartól éppen nem tudja megvédeni.

Inkább köszönni akarok neked, hazám. Köszönöm, hogy kezet nyújthattam mindedig lerogyó embertársaim felé...

Ám a folytatás, úgy tűnik már nem az enyém: arra a teremtő tiszta erőre összpontosítsatok ti már odahaza, amely segíti megnyitni majd az új világszépítő, gyűlöletmentes kaput ...

*Zene, vers. „Nem tudhatom...,” (részlet)
/nincs a hanglemezen, talán Gáti Oszkár mondhatná el/*

*Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent,
nekem szülőhazám itt e lángoktól ölelt
kis ország, messzeringó gyerekkorom világa.
Belőle nőttek én, mint fatörzsből gyöngye ága
s remélem, testem is majd e földbe süpped el.
Itthon vagyok. S ha néha lábamhoz térdepel
egy-egy bokor, nevét is, virágát is tudom,
tudom, hogy merre mennek, kik mennek az úton,
s tudom, hogy mit jelent egy nyári alkonyon
a házfalokról csorgó, vöröslő fájdalom.*

Színpad:

A Narrátor lehorgasztott fejjel ül tovább ugyanazon a helyen. Közben a vagon eltűnik. A színpadon nagy nehezen föláll. Erőtilenül, meg-megkapaszkodva jár föl, s alá, egy ideig, majd térdre rogy.

Narrátor: *(fejfény)* Szentkirályszabadjáig vittek bennünket vagonokban. Repülőtér építésbe kapcsolódtunk be néhány hétre ott. Aztán egyszer csak jött a parancs: indulunk tovább. Gyalog. Irány Veszprém. Isten veled varázsló Almádi, Balaton. Reméljük haza, reméljük Pest felé... De nem. Irány Győr, aztán a nyugati országhatár. Németország talán, ahol úgy hírlík szörnyű táborokat működtetnek a németek. Isten megáldjon hát, Kedvesem!

Negyedik jelenet

Szín: *Birkahodály előtt. Nagy tűz ég. Este. Hideg. A tűz mellett erőtlen munkaszolgálatosok melegednek. Bográcsból, bögréből, kopott lábasból fálnak valamit. Van, aki kanállal, más issza, megint más tenyerével kotorja szájába a répát, káposztát, krumpli darabokat. Szótlanok, csak mohó szürcsögés, csámcsogás, hozzá fáradt zihálás, mint az állatok.*

Radnóti és a Doktor is a tűz körül. Mindenki mindenkire támaszkodik, csak így tudja magát tartani. A Doktor egy ideig bírja csak, aztán hátraesik. Radnóti evés közben köhögni kezd, fuldokol, majd oldalra dől, miközben teste rángatózni kezd, mozdulatlanul elcsendesedik. A Tizedes meg a Közlegény érkezik. A Tizedes Radnótihoz hajol:

Tizedes: Megint egy halott. Ez ma este a tizedik. Végkimerülés. De mintha a költő lenne ez. *(A sötét miatt nehezen megállapítható.)*

Közlegény: Vigyük a többi közé, reggel majd elföldeljük őket valahogy. Rohadt kemény, fagyos a talaj... De a bakancsa jó lehet még valamikor... *(lerángatja Radnóti bakancsait. Látszik bal lábán az átázott, piszkos kötés.)*

Sötét egy ideig. Reggel. Ismét a tűz. Körülötte vacogó, átfagyott emberek. Dér, lövellő lehelet.

Egyszer csak oldalról mezítláb, bokáján kötéssel Radnóti botorkál a tűz felé, aki talán ájultában kiköhögte a torkán akadt répadarabot. Mind kísértetként merednek rá: „Föltámadt! Hát ez föltámadott! Miklós! Tanár úr! Istenem, istenem segíts!”

A hidegtől magához térő Radnótit óvón a tűz mellé ültetik. Lábára húzzák bakancsát, kapcát is tekernek rá.

Zene. A színpadon félfényben a menet. „Indulás!”, hang a menetoszlop mellől.

Tizedes: Napok óta egyre lassulunk. Nem bírják... Pedig a parancs szerint 8-án estig el kell érnünk az országhatárt Móvár után.

Közlegény: És azt be is kell tartani, a németek nem sokat teketóriáznak velünk. Igazi kemény fiúk!... Rend és fegyelem mindenkinek felett! Ha kell, gyorsan lepuffantanak bárkit is. De ebben az összevisszaságban másképp nem is lehet!

Szín: *(fejfényben a Narrátor)*

Narrátor: Zircen az apátság udvarán gulyással, sok kenyérrel vártak minket az ottaniak. Drága emberek! Jól esett, ahogy a kolostor udvar magas fala megóvta az ezres menetet, és ahogy a tornyok fölénk emelték isteni kezük. Védelmes, áldást osztó kezük. Többen a templomba mentek, és lerogyva az oltár elé, zokogva könyörögték a menekülést. Aztán, mint mondják, besietett hozzájuk három szerzetes és megáldoztatott minden ott térdelőt. Nekem már nem volt erőm bemenni oda, csak magamban egy fohászt mondtam el. Még mindig várva a megmentő csodát, amit pedig már annyiszor föladtam én...

Estére megint azt hittem, hát most már tényleg nincs tovább, de reggelre ezt a lecsupasztott testet mégis elindította valami. A végöszton, vagy az élethez való milliárd éves ragaszkodás talán?

A Doktort mintha láttam volna többször is a menet közepén...

Település. Felirat. „Szent Benedek rendi pannonhalmi Gőztéglagyár”. Bencés monostor sziklaszilárdan a hegy tetején.

A téglagyárban töltjük az éjszakát. Még langyosak az égetőkemence falai. Végre átmelegedünk. Hírlik, sokan kaptak menedéket a Hegyen. Meg pápai védlevelet is. Megpróbálták nekem is, de nem sikerült.

Óh, ti ezeréves szent falak, magyarságunk oltalmazói, védjétek tovább ezt a lelkiileg is csonka, ám tehetséges nemzetet. Gondviselés, fogd össze a népet itt. És segítsd át ezen a sokadik haláltusán, mert itt, Európa közepén nekünk újból, és újból élni kell...

És segíts tiszta, önzetlen vezéreket ide ... Segítsd, hogy sunyi, álnok prédikátorokat ne engedjen megrontására a nép... Adj ehhez kegyelmes meglátást mindenkinek!

(Csend egy ideig).

Ahogy vánszorogtunk tovább Győr felé, a vár alatt szálltak fel belőlem ezek az engem is meglepő, tiszta gondolatok. Csodálkozva, mi ez az energia, hisz már a testnek a legkisebb mozdulásra alig van erő ...

Vagy ez a bentről jövő harangzúgás teszi? Amely nem tudjuk, temet, gyászol, vagy csupán felemelni kíván ezekben a percekben itt?... de mindenképpen gyönyörű ...

Vers: „Erőltetett menet”

*Bolond, ki földre rogyván felkél és újra lépdél,
s vándorló fájdalomként mozdít bokát és térdet,
de mégis útnak indul, mint akit szárny emel,
s hiába hívja árok, maradni úgyse mer,
s ha kérdezed, miért nem? még visszaszól talán,
hogyan várja őt az asszony s egy bölcsebb, szép halál.
Pedig bolond a jámbor, mert ott az otthonok
fölött régóta már csak a perzselt szél forog,
hanyattfeküdt a házfal eltört a szilvafa,
és félelemtől bolyhos a honi éjszaka.*

„Écs Községháza” (a szín, hátfalán, felirat) Megáll a menet A Tizedes meg a Közlegény az épületbe megy. Egy férfi a házból elfut valahová. Rövidre rá két lovaskocsi érkezik. Két tiszt meg egy orvosféle végig szemléli a menet embereit. Válogatnak a leggyengébbek közül, aki a kocsikra kerül. Az örök huszonkét roncsembert helyeznek el ott, köztük Radnótit és a Doktort is. Hátul a saroglyán ülnek, lábuk kilóg a rácsokon, hátuk támasza fogja egybe mindegyiket.

Ötödik jelenet

Szín:

Az egyik (vagy mindkét) szekér, átlósan a színpadon. Rúdja a háttérbe lóg. Rajta munkaszolgálatosok. Radnótiék. Vagy a szekér mozog, zötyög a vaskerek gurulása közben, vagy fejük fölé vetítve „megy” a táj.

Hátfalon: „Nyúl” „Kismegyer” „Győr” felirat követi egymást. Vasút. Templom. Előtte nagy szobor, kezében lilium: Szent Imre. „Városi Közkórház” táblán egy kapu felett. Megállnak a szekerek. A hajtók mellett ülő katonák, a Tizedes (Radnótiéktól) és a Közlegény besietnek a kórházba.

Hajtó: (hátrakiáltva a szekérről) Azt mondták, itt a kórházba próbálják leadni magukat. Eddig is kérték a fuvart. Az szent igaz, hogy gyatrán néznek ki maguk...

Megáll mellettük néhány siető járókelő. Kérdi az egyik: „Kik ezek, mi lett velük? Hát alig élnek a szerencsétlenek!”

Hajtó: Foglyok, valamiféle munkaszolgálatosok. Szerbiából jöttek... Nem tudni mi lesz velük...

Percek múlva visszatér több iménti járókelő. Élelmet, vizet hoznak. De alig tud enni valaki is, majszolják, szopogatják csak a kenyeret. Lázások, a vizet mohón szüröcsölik.

Visszajön a két katona. Bosszúsak, rosszkedvűek. Továbbindul a menet. Hamarosan megállnak egy másik épület előtt. A katonák elsietnek megint, miközben hevesen vitatkoznak valamin. Rövid idő múlva újból ott vannak. Még a szekerek előtt, a színpad szélén megállnak egymással szemben. Ellenségesen.

Közlegény: *(kissé félrefordulva)*

Ezek miatt a senkik miatt ugyan nem engedem föbe löni magam. Estére Óvárra kell érnünk. Mi meg itt csak rostokolunk. Tudjuk, ha időben nem jelentkezünk, katonaszökevények leszünk, lelőnek, mint hazaárulót...

Tizedes: Megpróbálkozunk még... Látok templomokat, talán ápodájuk is van... Ez a huszonkét ember csak elfér valahol...

(Radnótiékhoz) A kórházban akartuk letenni magukat, de mindkettő zsúfolva van. Még a belvárosban próbálkozunk, az egyházak talán segítenek...

Közlegény *(a Tizedeshez)*

Ha nem, hát akkor is tenni kell valamit ... A szekerek visszamennek, nekünk meg sietni kell...

Hajtó: Csak Győrig vállaltuk a fuvart!

Közlegény: Fogja be a pofáját, maga vén hülye, épp elég velük is a bajunk! Csinálja amit mondunk, vagy a frontra akar kerülni talán? Időben hazamehet!

Továbbindulnak. Zötyögő szekér (fotó, vetítések). Baross-híd. Alatta sínek. Városháza. Karmelita-rendház és a templom. Megállnak a szekerek.

Tizedes: Ez egy kolostorféle, próbáljuk meg itt!

Radnóti: *(magának szinte)* Mindenkinek fölöslegesek lettünk tehát. Nem több, mint egy kocsi szemét... Ez a részvétlen város se fogad... Csak a saját bajuk a fontos nekik. A gyenge sorsa - mint az állatoknak - a pusztulás. Mindenki csak a maga hasznára él...

Doktor: *(erőtlenül)* Miklós, háború van! Örülhetnek, ha menthetik itt is magukat meg a családjukat ... Lehet, mindenki gyászol valakit.

Néhány sajnálkozó járókelő. „Szerencsétlenek! Az Isten hogy engedheti meg ezt?” A szekér mellett halad el a Keramikus, kezében szatyor, megáll.

Keramikus: *(sajnálkozva a hajtó felé)* Honnan jön ezekkel a szerencsétlenekkel?

Hajtó: Én csak Écsről, de őket állítólag Szerbiától hajtották ide. Munkaszolgálatosok, vagy micsodák!

Keramikus: Szerbiából. Hát az borzasztó messze van. Nekem több barátom is oda került. *(Oldalra, majd a kocsi végére megy. Felismeri Radnótit.)*

Jézusom, Miklós, itt vagy te is! Miklós, Miklóskám! *(hozzászalad)* Óh, Istenem, óh, Istenem! *(zokogni kezd, miközben egyre csak simogatja kétségbeesetten Radnóti fejét, majd könnyel áztatottan csókolgatja kezét.)* Szegényem, mi lett veled! Mi lett veled!

Radnóti: *(fáradt-fásult hangjában némi mosollyal a Keramikus felé)*

Margit, Margitkám... Befogadókat, ápolókat keresnek nekünk! Látod, a szép májusból mi lett? Fanni? Már rég nem kaptam tőle üzenetet.

Keramikus: Most itthon töltöttem pár hetet, de mikor Pestről eljöttem, nem volt semmi baj... Minden órában csak érted sóhajtoztam. *(nézi Radnótit szótlanul egy ideig)* De, Miklós, te sürgős ápolásra szorulsz, látom a lábad is... *(elgondolkodva)* Mit tegyünk, mit tegyünk? *(majd föllelkesezve)* Vannak a városban barátaim, rohanok értük és elviszünk! Rendbe jössz!... Rögtön jövünk!... Rögtön jövünk!...

Radnóti: *(a Doktorra mutatva)* A Doktort is vigyük, meg akit csak lehet! *(maga elé)* Itt van hát mégis a Csoda!

Csend egy ideig, majd a Hajtó a másik hajtónak kiáltva. „Nemsokára esteledik, addigra haza kellene érünk. A sötétben árokba gyúrnak bennünket ezek a barom teherautók, meg a tankosok. Csak végezzenek ezek itt mielőbb!”

Visszatér a két katona. Még dühödtebben, mint az imént. Szidják a várost, majd fojtott hangon vitatkoznak oldalt valamin. (Hogyan tudnának a munkaszolgálatosoktól megszabadulni mielőbb.)

Aztán, miután úgy látszik megegyeznek, a méltatlankodó kocsisra ordítanak. „Pofa be, még sötét előtt hazaér!”

Tovább indulnak a folyón átívelő híd felé.

Hajtó: *(kiabálva)* Várjunk kicsit, pár embert elvinne valaki. Már segítségért szaladt!

Közlegény: Nem várunk senkire! Itt álltunk mióta már... Sietni kell!

Elindul, zötyög a szekér. Jobbról a Püspökvár, folyó, aztán egy kupolás, sötét, néma zsidó-templom, meg még két templom ezután, házsor.

A Keramikus kétségbeesett kiáltásai messziről: „Miklós! Miklós! Megjöttünk! Itt vagyunk! Merre vagy? Merre vagy? *(választ várva hallgat kicsit)* Jaj, nem lehet. Istenem, jaj nem lehet...”

Zene, vers, míg halad a szekér. Országút, macskaköves. Töltés. Folyópart, fűzfák.

Vers: (Harmadik ecloga) (5-6. versszak)

*Pásztori Múza, segíts! Szerelemről zengjem e dalt már,
Karmol folyton a bú, új fájdalom űz a világban,
mindig, újra csak új! elpusztulok itt hamar én is.
Görbén nőnek a fák, sóbányák szája beomlik,
falban a téglák sikolt: így álmodom én, ha elalszom.*

*Pásztori Múza segíts! úgy hálnak e korban a költők...
csak ránk omlik az ég, nem jelzi halom porainkat,
sem nemesívű szép, görög urna nem őrszi, de egy-két
versünk hogyha marad... szerelemről írhatok én még?
Csillog a teste felém, óh pásztori Múza, segíts hát!*

Tizedes: *(fáradt, hangon, elkeseredetten)* Forduljanak jobbra, a töltésen tovább! A bokron túl megállhat, lesegíti őket, aztán elmehet! Ezt az órát azonban, ha jót akar, örökre feledje el!

A két hajtó és az örök a töltésre dobálják szinte a munkaszolgálatosokat. Többen alig-alig mozdulva fekszenek, más könyökére támaszkodik, felül ... Néhányan még képesek lábra állni is. Huszonketten esnek be a színpadra.

Megfordulnak, elmennek a szekerek. A két ör eltávolodik a csoporttól kicsit, mérgesen vitatkoznak valamin.

Hatodik jelenet

Szín: *Folyószél, töltés, fűzfák szürkület*

Közlegény: Nem tudjuk tovább vinni őket! A teherautó is reménytelen... Mindegyik siet, meg zsúfolva van. De egyébként, rajtuk már az isten orvosa se segít... Gödörbe velük! Van három-négy köztük aki még talán képes ásni még...

Tizedes: Ez egy gazemberség, katona... Nincs hozzá jogunk, nem beszélve arról, hogy törvénytelen, meg szabályellenes is... Meg nem más, mint egy tömeggyilkosság az egész. Amiért pedig mindkettőnknek halál járna, igaz? Úgyis minden kiderül előbb-utóbb!

Közlegény: Ha megtudják!... Arról meg már most gondoskodom, hogy senki se tudja elmondani. De higgye el ezek itt, nem több, mint egy rakás gané... *(a csoportra mutat)* Semmi más! Egy rakás rothadó gané!

Tizedes: De hát még eleven emberek! Lehet, hogy már alig életképesek, azért lehetne még belőlük valami...

Közlegény: Ezek már nem emberek. Meg ha létre is jönne még egy-kettő közülük, elárulnának minket, a jövőnket is tönkre tehetik. Végeznünk kell velük, ez a legtisztább elintézési mód...

Tizedes: *(felindultan)* Nem, én ebbe nem megyek bele. Legfeljebb hagyjuk itt őket az országút szélén, valaki majd csak segít nekik, ha más nem, hát a falusiak. Mi meg egy teherautón még időben elérjük a menetszlopot. Ártatlan, beteg embert nem gyilkolok! Maga se teheti!...

Közlegény: *(miközben látszik, töri valamiben a fejét)* Maradjon itt, vigyázzon rájuk, erre a négyre különösen *(bök fejével a talpon maradtak felé)* Mindjárt jövök!

A tizedes lehorgasztott fejjel, a földre ül.

Szín:

Radnóti fejfényben. A töltés oldala, teteje. Félhomály. Körülötte társai. A színpad elején a magába roskadt Tizedes ül. Radnóti térdel.

Radnóti: Hát, úgy látszik, tényleg nincs tovább. Menekülhetnék ugyan, de nincs erőm... Így hát jobb, ha számba veszem eltelt időm... Hogy mit végeztem, harmincöt évem mennyit ért? Meg tettem-e tisztességesen dolgomat? Meg-e, amit kiosztott rám sors? Nem fecsértem-e el

napjaim haszontalan? Nyomtalanul, mint ez a sír, amelyet tavaszra simára fúj itt a tél? Persze, az igazi ítélet majd az utókoré. Én úgy érzem, tiszta lélekkel távozhatok. Amit lehetett, megcselekedtem én...

Éltem, néha gyönyörű, csillagfényes szeretetben is... Éltem, mert valami mindig fölemelt: az Őserő, a Hit. A hit, hogy magunk is jobbá tehetjük életünk. Hisz a remény tűzváltó szikrája, ha szunnyadón is, de mindig velünk, s most, halálom óráján is érzem ezt. És azt: ha kell, keserű könnyeken át is szeressétek a Hazát. A Hazát, lehúzó és felemelő csillagaival egyaránt... Meg persze üzenem, a szerelem eget és földet megtartó erejét, ezt az égen és földön megkötetett csodát...

Visszatér a Közlegény. Vállán két ásó, két lapát. Gőgös, komor.

Közlegény: *(kíméletlen keménységgel a Tizedeshez, a válláról leemelt szerszámokra mutatva)*

De ne reméld ezután, hogy engem a falhoz fognak állítani... Mindenhol lesznek barátaim... *(vésztjósloán, vadul néz a Tizedesre)*

Már látom, te szemét, azt is, hogy beárulnál mielőbb. *(gyilkos mosollyal)* De az nem fog sikerülni, már most megmondhatom...

Ássunk, de látom elengedtél négy rohadékot. *(mutat a munkaszolgálatosok felé)*

Tizedes: *(eltökélten)* Nem, mondtam nem segítkezek!

Közlegény: *(egy ásóval fenyegetően a Tizedeshez közelít)*

De bizony, te is ásni fogsz, te piszok! *(miközben villámgyorsan kikapja tokjából a Tizedes pisztolyát, majd ráfogja azt)* Itt van! *(A Tizedes kezébe nyomja az ásót, miközben ráfogja egyre annak pisztolyát, mindketten ásni kezdenek, félkézzel a Közlegény.)*

Zene (ássák a sírt)

Vers: „Razglednicák (4)”

Mellézuhanam, átfordult a teste
S feszes volt már, mint húr, ha pattan.
Tarkólövés. - így végzed hát te is, -
Súgtam magamnak, - csak feküdj nyugodtan.
Halált virágzik most a türelem. -
Der springt noch auf, - hangzott fölöttem.
Sárral kevert vér száradt fülelem.

Közlegény: Elég! Mindenki ide!

(A gödör felé rángatja, üti, rugdalja a munkaszolgálatosokat, megpróbálja a gödör mellé sorba állítani őket. Radnóti a nézőtér felől az első, mellette a Doktor támaszkodik. Többen közben meg-megbicsaklanak, de próbálnak talpon maradni valahogy.)

Közlegény: *(a Tizedeshez, miközben durván a gödörhöz löki)*

Te leszel az első! Te mocsok, te szemét! Nem fogsz elárulni engemet! Nesze!

(Mielőtt az tehetne bármit is ellene, tarkón lövi, aztán még estében a gödörbe löki.)

Gyerünk tovább!

(Ordítja, sorra fejbe lövi az előtte lévőket, az imbolygókat, a leroskadókat. Van, aki kiált. Van, aki egy erőtlen mozdulattal ellenkezik. Más utolsó erejével még futni akarna, de a Közlegény a gödörbe löki. Van, aki mozdul még fektében is, arra még megvadultan rá küld pár golyót.)

Radnóti és a Doktor egymásra támaszkodva áll. A Doktor a lövés után estében kapaszkodva, megvédőn, szinte magával akarja rántani Radnótit is. Aztán a pisztolycső Radnóti tarkójának feszül: „Nem!” - szakad ki belőle, aztán dördül a lövés, de az eltántorodó Radnótit nem találja el. „Te állat!” - üvölti a Közlegény. Még egy lövés, amely a költő koponyát fúrja át.

Zene, hosszabban zene.

V É G E

(A darabhoz tartozik még a most következő „Zárszó” (Epilógus), amelyről a rendező dönt, hogy színpadra viszi-e.)

ZÁRSZÓ (Epilógus)

ügyészségi jegyzőkönyvek alapján

Szín: (Testfényben Radnóti. Civil ruhában (nem munkaszolgálatos). A színpadon állva, hivatalos, szinte közjegyzői szenvtelenséggel olvassa egy dossziéból.)

Radnóti: A történethez tartozik, hogy a Borból induló második menetoszlopot, amelyhez ezerhatszáz munkaszolgálatos tartozott, - Radnótiék ezerkétszázan indultak el - a partizánok még Szerbiában megszabadították öreiktől.

Radnótiék menetoszlopának maradványa Győrt elhagyva, november 8-án este elérte Mosonmagyaróvárt. Három nap múlva az ausztriai Nickelsdorfbán vagonba terelték őket. November 13-án érkeztek meg a Berlin melletti Oranienburg-i koncentrációs táborba.

(rövid zene, kis szünet)

A győri ügyészség 1946-ban egy átiratot kapott ezzel a szöveggel: „29/1946.pol. szám alatt értesítjük, hogy Abda irányában, a Rábca bal partján, az első gátórháztól 200 lépésnyire a töltéstől jobbra, tömegsír van. (...) Az eddig lefolytatott nyomozás adatai szerint munkaszolgálatosokat végeztek ki ott”...

A huszonkét holttest exhumálására 1946. június 23-án került sor. Ezen jelen volt egy bírósági orvosszakértő, egy boncoló orvos, egy boncsegéd, egy jegyzőkönyv-vezető és az izraelita hitközség képviselője. A feltáró munkákat a volt abdai nyilasok végezték.

A holttestek már oszlófélben voltak. Az orvosok a halál okát diktálták jegyzőkönyvbe. A boncsegéd, a volt nyilasok, a zsebeket és a ruhákat vizsgálták. Az exhumálás során készített jegyzőkönyvben a 12-es sorszám alatt ez állt. Dr. Radnóti Miklós névre szóló névjegy.

Levélboríték... Budapest V., kerület, Pozsonyi u. 1. Keresztlevél,... különféle iratok, kettő aranyfog, polgári személyi lap... Anyja Grósz Ilona, apja: olvashatatlan. Született: 1909. május 5-én, Budapesten. A halál oka: fejlövés.

A továbbiakban az okmányban még olvasható volt több információ: ismeretlen férfi holttest, mell lövés, rajta egy Salgó Károly Budapest, Károly körút címkéjű ing. A névsorban feltüntetett utolsó szám mellé a következő bejegyzést írták: ismeretlen férfi holttest, adatok nélkül.

Radnóti Miklós nadrágja zsebében megtaláltak még egy szerb feliratú iskolásfüzetet, benne ceruzával írt, átnedvesedett, a munkaszolgálaton készült kifakult verseket. Tízet. Amely közül több, ma a világirodalom legszebb versei közé sorolható.

Rövid zene.

Az exhumálás után Radnóti koporsóját a győri temetőben helyezték el.

1946. augusztus 12-én érkezett meg ide Radnóti özvegye, Fanni és a barátok, hogy Budapestre vigyék a költő maradványait. Most végső nyughelye: Kerepesi úti temető, 41-es parcella, második sor, 41. sírhely.

Függöny.

Zene, majd a színpad teljes hátfalára begördül Radnóti és társai, a rogyadozó emberek képe, vagy a szereplők maguk.

Szín:

Radnóti: *új arca.*

A mai kor fiatalembere, napjaink mostani és jövőbeni várható nagy kihívásairól könnyedén, lezseren...

És most itt állunk pusztán, egy majdnem védtelen új század legeslegelején, a lassan eluralkodó századelő kérérlhetetlen kibernetikájában, melyben úgy látszik a chippek, áramkörök, a komputerezált, és mesterségesen teremtett sejtek, életalakulatok: állat, majd emberegység a cél.

És aztán bekövetkezhet a végérvényes szétfolyás, vagyis az eddig emberlét mesterségessé válása hamarosan.

A kémiai és biológiai laborokban összekomputerezált „csodaszerek”: növények, állatok és emberek. És a megsebzett, máris lázas betegen fetregő öreg földgolyó, és rajta az egyre többesedő nincstelenek és az éhségtől megvakulók...

A fogyó és mérgesedő ég ma fejünk fölött mind szűkebb, ahogy fentről és lentől is nyomja ránk naponta keltett mérgeink. És észrevettétek már?

Vészesen bensőkben is egyre kevesebb az oxigén... Az élet alapfeltétele.

E kép alapján talán az mondható: végünk van, hamarosan nincs tovább. Hát, ez is benne lehetne, de ez életképtelen: mert, amit az ember elront, ha időben észbe kap, azt még vissza is építheti, csak most, mert most még van rá idő... A tünetek nagy része még ma javítható, barátaim! Nem kétségbeesni kell, vagy világvégét kiáltani... A világban, a magának mind többet összehabzsoló néhány millió üzletelő ellenére kell kiharcolni a földön megmaradást. De ehhez nem kellene ám csodák, csak összefogás. Meg visszaemberesedés. Mert nézz a lelkedbe, barátom te is, hogy így most hová is megyünk?

(szenvedélyesen) De ezen barátaim, sem a lemondás, sem a közönyös belenyugvás nem segít... Csak a felismerés és az akarat...

Mert a Napnak bizony holnap, vagy száz évnnyire is naponta tisztán kell felkelnie. Hogy az ég fejünk felett védő áldás, és ne öldöklő sugár legyen...

Hogy a gép csak maradjon segéderő, ne ránk települő robot. Hogy az alma virágában, gyerekeink bársonyos hajában, szavad igazában is tudjuk: ezt az a kétségtelenül új világot, szépen tovább kell és lehet építeni: mert amit elmondtam még nem halotti búcsúztató... És ebben Ők, *(mutat a színpad hátoldalán lévőkre)* esküszöm, egyetérténe nek velem!

V É G E